

Mivé lettél csángó magyar?¹

Jakab Attila megválaszolt és megválaszolatlan kérdései

Jakab Attila könyve nem kimondottan néprajzi témájú, hiszen már alcímében is megfogalmazza, hogy a csángó sorskérdések egyik legfontosabbikával, a katolikus egyháznak a moldvai magyarok elrománosításában játszott szerepvállalásával foglalkozik. De hát a csángók néprajzával, folklórával, tájnyelvével foglalkozó szerzők sem tudták és tudják magukat túltenni e népcsoport ellen elkövetett igazságtalanságokon, s tudományos munkáikban is szóvá teszik az erőszakos asszimiláció embertelenségeit. Gondoljunk csak Domokos Pál Péterre, Lükő Gáborra, Kallós Zoltánra, vagy akár a magánhangzók és a mássalhangzók „száraz” tudományával foglalkozó Csűrű Bálintra. Mert a moldvai csángó nép tragikus módon benne van a „román katolikus egyház” létrehozására irányuló, embertelen és istentelen folyamatban, s ez jórészt meghatározza gazdasági és kulturális életük szinte minden mozzanatát.

Kiszolgáltatottságukban nagy szükségük van minden együtt érző szóra, helyzetüket őszintén, tudományos alapossággal bemutató munkára. Jó, ha valaki időről-időre áttekinti és összefoglalja a témára vonatkozó részeredményeket, megjelöli a továbbra is fehér foltokat, s a jövőre vonatkozó kutatási feladatokat. Ilyen céllal készült Jakab Attila vallástörténész, kisebbségsszociológus moldvai csángómagyarok helyzetével, múltjával és jövőjével foglalkozó munkája. A témát ismerők számára ugyan nem mond sok újat a moldvai katolikus egyház dicstelen tevékenységéről, de felszínre hoz jó néhány kevésbé ismert forrásból származó adatot és egészében véve teljes áttekintést nyújt a moldvai csángók identitásának a tudomány és a politika metszéspontjában bekövetkezett változásairól, valamint a vatikáni geopolitika és a román nemzetpolitika érdekeinek több évszázados együttműködéséről.

A könyv tematikailag öt fejezetre és a függelékre tagolódik. Az első *rövid történeti áttekintés*, ezt követi a *moldvai katolikus egyház román*

¹ Jakab Attila: *Mivé lettél, mívé leszel csángómagyar?* Kariosz Kiadó. Bp. 2012.

nemzetpolitikában való szerepvállalásának bemutatása, majd a csángó identitás számbavétele, aztán a magyar nyelv és kultúra szerepe a csángók körében, végül pedig helyzetük az új lehetőségek és „kihívások” közepette a demokratizálódás és a globalizáció viszonyai között. A Függelékben felsorakoztatott szám szerint 8 dokumentum elsősorban az utóbbi részhez szolgált adalékokat. Valamennyi fejezetről elmondhatjuk, hogy – egy kis túlzással – elsősorban az apró betűs lábjegyzeteiben találjuk a fontosabb, ha nem a legfontosabb információkat.

A történeti rész a 14. század közepétől, a tatárok Moldvából való kiszorításától a román állam 19. századi megalakulásáig tekinti át az egykori Etelközbe került magyarság sorsát. A szerző megkülönböztetett figyelmet fordít a lengyel királyság Moldva iránti érdeklődésére, ami valóban jelentős tényező volt az ottani katolikus magyarság szempontjából. Megállapítja, hogy a Vatikán már a 16. századtól szívesebben támogatta a moldvai katolikusok lelki gondozására irányuló lengyel aspirációkat, mint a – magyar anyanyelvű – katolikus hívek igényeit. Hogy ez az „érdeklődés” elsősorban politikai célokat szolgált, azt mutatja, hogy miután a lengyel katolikus egyháznak a 17. század elején sikerült megszereznie a bákói püspökséget, sem a püspök, sem lengyel papok nem tartózkodtak Moldvában, csupán időnként keresték fel szolgálati helyüket, hogy beszédjék a tizedet. Az oly sokszor és méltán emlegetett lengyel–magyar barátság tehát Moldvában nemcsak hogy nem működött, de a két hatalom olyan ellenkező irányban forgó malomkő szerepét töltötte be, ami folyamatosan őrölte a moldvai csángóknak nemcsak a magyarságát, de a katolikus vallását is. Jakab Attila többször is fölveti, hogy a Vatikán a moldvai katolikusok tekintetben milyen elfogult volt a lengyelek mellett a magyarok ellenében, de sajnos adós marad a válasszal, hogy ennek vajon vallási, politikai, netán egyéb okai lehettek.

Róma azonban nemcsak a katolikus hívek érdekeit nem vette figyelembe, de a lengyel érdekeltségű bákói katolikus püspökségről is levette a kezét, amikor missziós területté nyilvánította Moldvát. Fontos a szerzőnek az a megállapítása, hogy ezt követően, „1622 és 1812 között Moldvában működő, név szerint ismert, szám szerint 54 missziós prefektus között egyetlen magyart sem találunk”. Mikor pedig a Habsburgok 1791-ben, a szisztovói béke révén megszerezték a felügyeletet a moldvai missziós terület fölött, az osztrák fennhatóság alatt lévő „anyaországra” éppen úgy nem számíhattak a moldvai csángómagyarok, mint az 1860-as években a

Monarchiával „közös” külpolitikai kalodában, vagy száz esztendő múltán a szovjet hódoltság alatt lévő Magyarországra. Így aztán az 1881-ben önállóvá vált román királyság teljesen kötetlenül, sőt mondhatjuk gátlástalanul folytathatta a moldvai magyar kisebbséggel szemben azt a politikát, amit folyamatosan szemére hányt Magyarországnak, miközben erőteljesen „követelte az erdélyi román kisebbség számára, mindazt, amit megtagadott a moldvai magyar (és más) kisebbségektől”.

Az effajta máig ható, kettős mércével manipuláló, a saját kisebbségeit tűzzel-vassal irtó francia nacionalizmus emlőin szocializálódott elittel rendelkező románsággal vállalt aztán szoros és összehangolt együttműködést az 1884-ben önállósodott moldvai római katolikus egyház. Jakab Attila idéz azokból a román forrásokból, amelyek elismerik vagy legalábbis tudomásul veszik a csángók magyarságát, mint például az 1958-ban, Bukarestben megjelent *Dicționarul limbii române moderne* (a csángó „a Bákó tartományban a XIII. században megtelepült magyar népeességhez tartozó személy”); vagy az ugyancsak bukaresti kiadású *Dicționarul explicativ al limbii române* (a csángók „a székelyek egyik ága, akik a XV. század táján települtek a Tatros, az Aranyos-Beszterce és a Szeret völgyébe Románvásártól északig.”) Ennél is fontosabb, miszerint az olasz származású jászvásári püspök, Iosif Nicolae Camilli, aki az 1880-as évek végén pásztorlevélben tiltotta meg, hogy a csángó falvak templomaiban magyarul misézzenek és imádkozzanak, 1883-ban még elismerte a csángók magyarságát, s arról írt, hogy taktikai okokból (!) kell román nyelvűvé tenni őket, mert „a román nyelv egyházi használata elsősorban a »szakadár« ortodoxok megtérítése céljából szükséges...” A Jakab Attila által idézett forrásokból – különösen a lengyel Agnieszka Barszczewska kutatásai nyomán – újra és újra nyilvánvalóvá válik, hogy ezek a moldvai katolikus papok, vezetőikkel az élen, tökéletesen tisztában voltak a csángók magyar voltával, magyar eredetével. A moldvai katolikus papság tehát idestova két évszázada olyan hazugságözönben él, amiből még azok is képtelenek kitörni, akik netán már – vagy még – tudják a valóságot és ismerik az igazságot. Hasonlatos ez a kelepce a román történelemszemlélet romantikus korszakából itt rekedt, régen túlhaladott dákö–román eredetmítosz erkölcsi, műveltségi és mentális kártételével. De ebből mintha már ocsúdna az újabb történészgeneráció, a csángók románságának hiedelméhez való görcsös ragaszkodás azonban még ma is olyan csökönyös a katolikus papság körében, mint a 17. században – Galilei idejében – az egyház arisztotelészi, geocentrikus

felfogása. S bár Jakab Attila könyve korántsem vonultatja föl a csángók magyarsága melletti valamennyi érvet, a moldvai katolikus papok beteges magyarellenességének okait keresve, felveti a neofita papság lelkivilágának kérdését is, de sajnos nem tapasztalati, hanem spekulatív módszerrel. Pedig fontos volna szociológiai, de legalábbis szociográfiai eljárással elemezni ezt a tényezőt, amely a Ceaușescu-korszakban betetőzte a régóta tartó asszimilációs folyamatot, s melynek következtében a csángók „a nemzeti-kommunista román állam és a moldvai katolikus egyház harmonikus együttműködésével” tömegesen tagolódtak be a románságba.

Az eddigi fejezetek anyagához a szerzőnek viszonylag bőséggel álltak rendelkezésére különféle forráskiadványok és tanulmányok. A következő, a „csángó identitással” foglalkozó részhez azonban inkább csak spekulatív, a zurnalisztika mérsékelt magasságaiban mozgó írásokra kellett hagyatkoznia, s ez meg is látszik a szövegen. Kétségtelen, hogy híveik nyelvét nem értő pap tolmáccsal történő gyóntatása, a papság és a híveik közötti mélységes érzelmi szakadék hol nevetségessé, hol tragikussá teszi a moldvai katolikus egyház szerepét. De az, hogy a hívek jelentős része nem érti sem a misét, sem a prédikációt, korántsem jelenti azt, hogy a csángók hitélete kimerülne a formalitásokban. Inkább ennek köszönhető, hogy „mélységes hitbéli meggyőződésük” magukra hagyottságuk ellenére is megtartja őket a passzív módon gyakorolt, középkori gyökerű, jószerivel idegenszívű egyházuktól független vallásukban. A lelki elhagyatottságuk miatt előtérbe került népi vallásosságukban is inkább értéket látnék, s nem a műveletlenséget és a babonáságot. Úgy is tekinthetünk a népi vallásosságban gyakorolt archaikus imádságaikra, mint a templomból is kiüldözött anyanyelv utolsó menedékére.

Hasonlóképpen a helyszíni tapasztalatok hiányával magyaráznom a magyar nyelv és kultúra szerepéről szóló fejezetben található félreértéseket, mint hogy a csángók nyelve „igazából nem vált a művelődés eszközevé, hanem megrekedt a mindennapi kommunikációs szükségletek kielégítésének szintjén.” Ez a szemlélet – megítélésem szerint – onnan ered, miszerint a hagyományos, szóbeliségben öröklődő kultúra alacsonyabb rendű lenne az írott műveltségénél. Mintha a csángók jórészt nyelvújítás előtti időkből való tájnyelve, művelődésünk legarchaikusabb rétegeiből elővarázsolható, íróink, költőink fantáziáját élesztő, szívét dobantó csángó balladák, népdalok, népmesék nyelvi világa nem „a művelődés eszköze” lenne, hanem „a mindennapi kommunikációs szükségletek kielégíté-

sének szintjén megrekedt”, alacsonyabb rendű közlési mód. Ugyancsak borúlátóan ítéli meg a szerző az úgynevezett „csángó nyelv”, valamint a csángók „hagyományos kultúrájának” jövőjét. De hát miért éppen a csángó tájnyelv és a hagyományos műveltség maradna fenn a mindennapi gyakorlatban a 3. évezred küszöbén, ha nem maradt fenn a közhasználatban teszem azt a palóc, a székely vagy a szegedi etnikumban? Ahol pedig létezik – olyan-amilyen – nemzeti oktatás, közművelődés, értelmiségi réteg.

Ebben a fejezetben (is) közöl Jakab Attila számos panaszkodó, könyörögő levelet, amelyek írói anyanyelvükön értő és azon egyházi szolgálatot végző papokért esdekelnek. Meg lehetne és egyszer meg is kellene írni moldvai csángók történetét ezeknek a leveleknek egymás mellé helyezéssel, a 17. századtól napjainkig. A szerző hangsúlyozza azt a kétségtelen ténnyt, hogy ezeknek a leveleknek évszázadok óta nemhogy hatásuk nem volt, de még választ sem kaptak rá a címzettől, a római katolikus egyház fejétől. Ennek ismeretében valóban megdöbbentő, hogy a katolikus egyház és a román politikai nacionalizmus összehangolt manipulációja ellenére még az 1930-as hivatalos népszámlálás során is a római katolikus hívek Román megyében 61, Bákó megyében pedig 78 %-a magyarnak vallották magát – pontosabban merték magukat magyarnak vallani. Márpedig az identitásnak – magyarán azonosságtudatnak – nincs jobb fokmérője, mint az, hogy az ellenséges (és ellenérdekelte) érzelmű számlálóbiztosok előtt a csángók ilyen nagy hányada vállalta magyarságát. Ezt a kétharmadot törölte el mintegy két emberöltő alatt a nemzeti-kommunista román hatalommal megerősített moldvai katolikus egyház, mintegy befejezve az erőszakos asszimiláció folyamatát. Nem véletlen, hogy még az 1940-es évek végén is, amikor a Román Kommunista Párt szolgálataiba szegődött Magyar Népi Szövetség antiklerikális harcának horgára csaliként rövid időre feltűzte az anyanyelvű oktatás lehetőségét a csángó közösségek szószólóinak egy része határozottan odaállt a kezdeményezés mellé, s az 1950-es évek első felében 35 településen több mint 40 iskolaegység, 8 óvoda működött, mintegy 120 tanerővel, sőt 1952-ben két esztendőre még magyar tanítóképzőt is indítottak Bákóban. Jakab Attila ugyan kissé leszólja a magyar nyelvoktatás 1950-es években megvalósított formáinak jelentőségét, de azt azért elismeri, hogy „negyven-ötven év múltán a moldvai magyarság helyi 'szószólói' majdnem kizárólagosan azok közül kerülnek ki, akik [akkoriban] ha csak egy-két évig is, magyar iskolába jártak...” S tegyük hozzá, 2000-ben, sőt kezdetleges formáiban

már az 1990-es évek második felében újrainduló iskolán kívüli vagy belüli magyar nyelvoktatást elsősorban azok igényelték a gyermekeik számára, akik a szüleiktől átvették, átvehették a magyar nyelv értékékként való felfogásának csíráit. Nem érthetünk tehát maradéktalanul egyet Jakab Attila megállapításával, miszerint ezekkel az iskolákkal „szélesebb körben nem sikerült sem a magyar identitást, sem pedig a nyelv és a kultúra presztízsét megerősíteni.” Már csak azért sem, mert nincs ellenpróbánk, ha csak azoknak a – főként Románvásár környéki – csángó falvak népének identitásával nem vetjük össze őket, ahol nem sikerült még néhány évre sem valamilyen formájú magyar oktatást beindítani.

Könyvének utolsó fejezetében a szerző a „demokratizálódás és a globalizáció” hatását vizsgálja a csángók körében. Ha a Jakab Attila által számba vett, általa „új lehetőségekkel és új kihívásokkal” jellemzett két évtized történéseit tekintjük – s még hozzáadjuk a magunk tapasztalatát is –, alighanem elmondhatjuk, hogy ez idő alatt több változás következett be a moldvai csángók életében, mint ennek előtte évszázadok során. Több mint húsz településen megvalósult a magyar nyelvű oktatás valamilyen formája, megalakult talán fél tucat csángómagyar civil szervezet, csángó fiatalok százai tanulhattak és tanulhatnak erdélyi, magyarországi iskolákban, csángó munkavállalók ezrei találnak megélhetésre magyarországi, de főleg nyugat-európai munkahelyeken, az Európa Parlament legmagasabb szinten foglalkozott a csángók identitásának megőrzésére vonatkozó elképzelésekkel, számosan felvették a magyar állampolgárságot, Magyar Házak jöttek létre több csángó településen, számos tudományos tanácskozás foglalkozott a csángók identitásával, kultúrájuk értékeivel és bátortalan kezdeményezések történtek az anyanyelvű vallásgyakorlat megvalósítása érdekében. Mindez a nacionalista román politika és a még nacionalistább katolikus egyház következetes ellenállása közepette, mint mikor a vitorlás hajónak teljes ellenszélben kell(ene) előrehaladnia. Úgy tűnik, hogy a csángók ma már (vagy még) nagyon visszafogott és pianóban megfogalmazott igényeivel szemben a román állam toleránsabbnak bizonyul, mint a moldvai római katolikus egyház. Mert a magyar nyelvű oktatás különböző formáira vonatkozóan a csángó szervezetek vezetői ki tudtak harcolni bizonyos – meglehetősen korlátolt – lehetőségeket, a magyar nyelvű vallási élet lehetőségének megadásától mereven elzárkózik a klérus. Tulajdonképpen meg is lehetne őket érteni, ha nem a bőrünkre menne ez a merevség. Elvégre bő fél évszázad alatt fölépítettek egy olyan elméletet,

amire alapozva teljesíthetik az 1880-as években, a román államnak tett ígéretüket: a moldvai római katolikus egyházmegye létrejöttéért és működésének lehetőségéért elrománosítják a moldvai csángómagyarokat. A légből kapott elmélet alapjai ugyan már repedeznek, de amíg az erdélyi és a magyarországi katolikus egyház vezetői – különféle egyéb szempontok és szemponttalanságok alapján – a vétkesek közti cinkosságot választják, a Vatikán pedig annak a hamis illúzióknak a csapdájában lapít, hogy katolikus csángómagyarokból erőszakkal asszimilált „román katolikus egyház” közelebb hozza az ezer esztendeje rómainra és görögkeletire szakadt katolikus egyházat, addig csak az idő lassú kijózanító erejében bízhatnak azok, akik – az Európa Tanács parlamenti közgyűlésével együtt – értéknek tekintik a csángó kisebbségi kultúrát, és tisztelik az emberek jogát, hogy anyanyelvükön gyakorolhassák a vallásukat.

